

Jakšiškio pilkapyno tyrinėjimai. Tarptautinė Lietuvos ir Skandinavijos šalių archeologinė ekspedicija

Algimantas Merkevičius

ĮVADAS

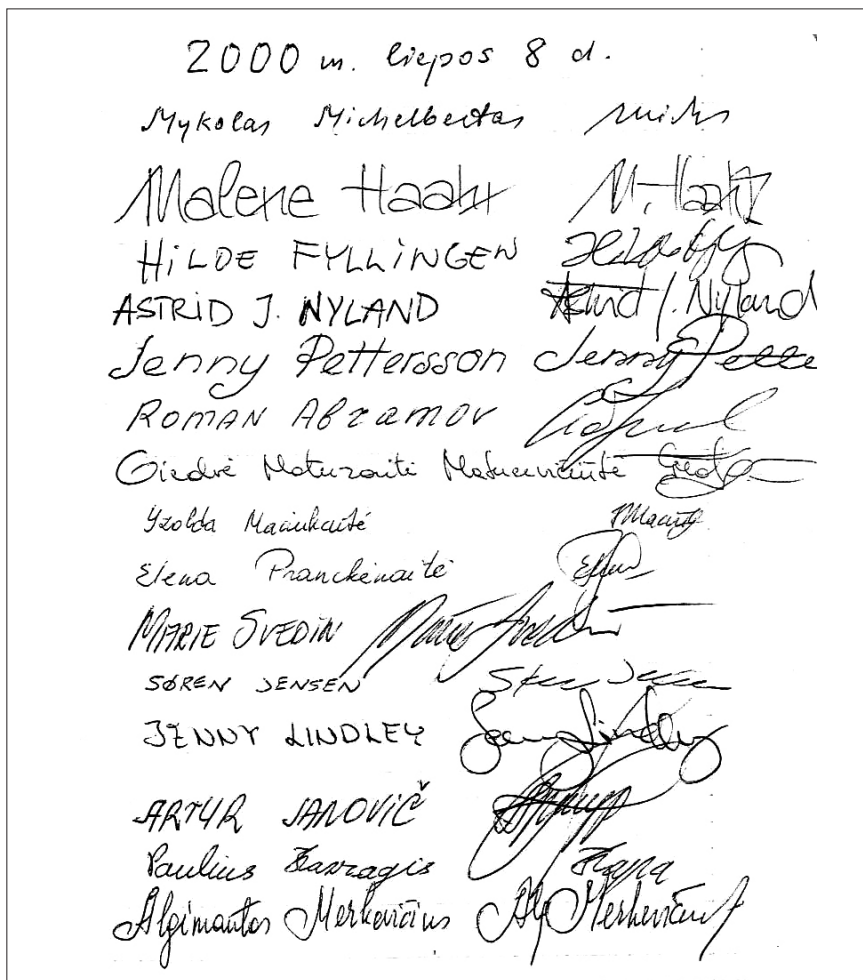
Per visą Vilniaus universiteto Archeologijos katedros gyvavimo laikotarpį tarptautinių archeologinių tyrimų vykdyta nedaug. Viena iš pirmųjų tarptautinių archeologinių ekspedijų įvyko 2000 metais Jakšiškio pilkapynė, Anykščių rajone. Joje dalyvavo Lietuvos ir trijų Skandinavijos šalių: Švedijos, Danijos ir Norvegijos, atstovai. Tarptautinį projektą koordinavo doc. A. Merkevičius, o lauko tyrimams vadovavo prof. M. Michelbertas. Šio straipsnio tikslas – priežasčių, lėmusių projekto vykdymą, paaiškinimas ir projekto organizavimo aplinkybių apžvalga.

PROJEKTO INICIATORIAI

Jakšiškio pilkapynu susidomėjo netoli jo gyvenantis norvegas Vidaras Berkelandas, sužinojęs, kad minėtas archeologinis objektas vietinių gyventojų vadinamas „švedų kapais“. Tikėdamasis išsiaiškinti, kodėl gyventojai šį pilkapyną taip vadina ir ar jame gali būti palaidota švedų, jis kreipėsi į Švedijos ambasadą Lietuvoje ir į kitas Švedijos institucijas. Pilkapynu susidomėjo ir Švedijos ambasadose Lietuvoje antrasis sekretorius Björnas Linderfalkas. Apie tą pilkapyną buvo bandyta rinkti duomenis ir Švedijoje, tačiau, jų nesuradus, kreiptasi į Vilniaus universiteto Archeologijos katedrą. Archeologijos katedros darbuotojas A. Merkevičius surinko duomenis apie minėtą pilkapyną ir atliko šio archeologinio objekto žvalgymus. B. Linderfalkui ir V. Berkelandui buvo paaiškinta, kad Lietuvoje tokių „švedų kapų“ yra nemažai, o juose laidojami ne švedai, bet vietiniai gyventojai, todėl tikimybė, kad Jakšiškio pilkapynė bus surasta švedų kapų, yra nedidelė. Šis atsakymas, nors ir nuvylė, neatėmė noro tyrinėti pilkapyną ir išsiaiškinti, kas ir kada buvo jame palaidoti.

PROJEKTO VYKDYMO PRADŽIA

Björnas Linderfalkas pasiūlė Archeologijos katedrai vadovauti šio pilkapyno tyrinėjimams. Sutikus su šiuo pasiūlymu, pradėtas vykdyti projektas „Švedų kapų“ tyrinėjimai Centrinėje Lietuvoje“ (*Investigations of 'Swedish Graves' in Central Lithuania*). Pirmiausia buvo sudarytas projekto organizacinis komitetas, kuriame dalyvavo: B. Linderfalkas, žurnalo „Litauen-Nytt“ redaktorius Janas Krogas, Danijos ambasadose darbuotojai Nielsas Poulsenas ir Mette Jensen, Šiaurės kraštų informacijos biuro direktorius Knutas Johansenas, Švedijos konsulas Klaipėdoje Leifas Anermalmas, V. Berkelandas, Vilniaus universiteto Archeologijos katedros vedėjas M. Michelbertas ir A. Merkevičius. Buvo planuojama atlikti ir vietovės aplinkos tyrimus, todėl ekspediciją padėjo organizuoti Bergeno universiteto profesorius Dagfinas Mu. Organizacinis komitetas projekto koordinatoriumi išrinko A. Merkevičių, o lauko tyrimų vadovu – M. Michelbertą. Svarbiausias organizacinio komiteto uždavinys buvo surasti rėmėjų, kurie finansuotų projekto vykdymą. Dėl finansinės pagalbos buvo kreiptasi į įvairias, daugiausia Skandinavijos šalių institucijas. Projektą sutiko remti: Šiaurės kraštų informacijos biuras, Šiaurės šalių ambasadose, ypač Švedijos ambasadą, SAS oro linijos, įmonė „Genčių nafta“, įmonė „Cebeco timber“, įmonė „NCC Industry“, Kultūros paveldo centras. Suradus rėmėjų, organizacinis komitetas nutarė į šio projekto vykdymą įtraukti Šiaurės šalių universitetų archeologų. Tuo buvo siekiama glaudesnio Skandinavijos šalių ir Lietuvos archeologų bendradarbiavimo, keistis patirtimi su Šiaurės šalių universitetų archeologais, supažindinti juos su Lietuvos archeologiniais objektais, muziejų kolekcijomis ir kt. Be Vilniaus universiteto, į projektą buvo pakviesti Stokholmo, Bergeno ir Kopenhagos

1 pav. Archeologinės ekspedicijos dalyvių sąrašas ir autografa

universitetai. Šiuose tyrimuose dalyvavo minėtų universitetų studentai ir doktorantai (žr. 1 pav.).

TYRIMŲ EIGA

Į tyrimus susirinkę ekspedicijos dalyviai buvo apgyvendinti Vidiškių mokykloje. 2000 metų birželio pabaigoje–liepos pradžioje, vadovaujant M. Michelbertui, Jakšiškio pilkapyne buvo ištirti du pilkapiai (žr. 2, 3 pav.). Pirmame pilkapyje buvo aptikti trys degintiniai kapai, kuriuose, sprendžiant pagal įkapes, buvo palaidotos moterys. Antrame pilkapyje taip pat surasti trys degintiniai moterų kapai. Jie datuojami VII–VIII amžiumi. Ištyrus pilkapius paaiškėjo, kad juose buvo palaidoti vietiniai gyventojai, priklausę

Rytų Lietuvos pilkapių kultūrinei grupei (Michelbertas, 2002, p. 71–73). Tyrimais aktyviai domėjosi Ukmergės ir Anykščių rajonų gyventojai, Skandinavijos šalių ambasadų ir kitų įstaigų darbuotojai. Apie tyrimus ir baltų–skandinavų ryšius leidinyje „Litauen-Nytt“ rašė Janas Krogas (2001, p. 5), o projekto vykdymo eiga buvo aptarta dienraštyje „Respublika“ (Merkevičius, 2000, p. 28).

Tyrimų metu buvo organizuotos pažintinės ekskursijos po Anykščių rajoną. Dalyviai apžiūrėjo Puntuko akmenį, ant kurio aptiko nedidelių, priešistoriniais laikais iškaltų duobučių, Šeimyniškių piliakalnį ir kitus kultūros paveldo objektus (žr. 4 pav.). Jie buvo maloniai priimti Anykščių mero ir Turizmo centro vadovės (ji ir padėjo organizuoti pažintines ekskursijas).

2, 3 pav. Jakšiškio pilkapyno
archeologiniai kasinėjimai

4 pav. Ekspedicijos dalyviai prie Puntuko
akmens

5 pav. Ekspedicijos dalyviai Žvainių pilkapyne

PAŽINTINĖS KELIONĖS PO LIETUVĄ

Baigus tyrimus Jakšiškio pilkapynė, ekspedicijos dalyviams buvo organizuotos pažintinės ekskursijos po įvairius Lietuvos regionus. Jų metu aplankyta archeologinių objektų ir muziejų. Vilniuje buvo apžiūrėtas senamiestis, Gedimino pilis, Žemutinės pilies archeologiniai tyrimai, Nacionalinis ir Taikomosios dailės muziejai bei senieji Vilniaus universiteto rūmai. Paskui buvo aplankyta Trakų pilis ir joje esantis istorijos muziejus, Kernavės archeologijos ir istorijos muziejus bei Kernavės kultūros paveldo objektų kompleksas. Vėliau ekspedicijos dalyviai keliavo į Kauną. Ten apžiūrėjo senamiestį, Nacionalinį M. K. Čiurlionio dailės bei Vytauto Di-

džiojo karo muziejus ir Kauno pilį. Pažintinės kelionės po Lietuvą metu daugiausia dėmesio buvo skirta Klaipėdos ir Kretingos archeologijos paminklams. Ekspedicijos dalyviai lankėsi Imbarės piliakalnyje, Šventosios gyvenvietėse, Ėgliškių ir Žvainių pilkapynuose, Alkos kalne, prie Salantų ir kt. (žr. 5 pav.). Taip pat nuvyko į Klaipėdos pilies archeologinius tyrinėjimus bei apsilankė Klaipėdos ir Kretingos muziejuose (Vasiliauskienė, 2002, p. 167). Šioje ekskursijoje dalyvavo ir Švedijos konsulas Klaipėdoje Leifas Anermalmas. Ekspedicijos dalyviai ne tik atskleidė naują proistorės puslapį, bet ir gerokai daugiau sužinojo apie Lietuvos praeitį.

P a d ė k a . Dėkoju Lijanai Remeikaitei už pagalbą rašant šį straipsnį.

LITERATŪRA

Krogh J. S., 2001. Balterne handlet med Roma. In: *Litauen-Nytt*. Nr. 1, p. 5.

Merkevičius A., 2000. Pirmoji tarptautinė Skandinavijos ir Lietuvos archeologinė ekspedicija. In: *Respublika*. Nr. 248 (3182), p. 28.

Michelbertas M., 2002. Jakšiškio pilkapynas. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*. Vilnius, p. 71–73.

Vasiliauskienė V., 2002. Archeologijos katedros mokslinės veiklos apžvalga. In: *Archaeologia Litwana*. T. 3. Vilnius, p. 166–168.

INVESTIGATIONS OF JAKŠIŠKIS BARROW CEMETERY. INTERNATIONAL LITHUANIAN–SCANDINAVIAN ARCHAEOLOGICAL RESEARCH PROJECT

Algimantas Merkevičius

Summary

During the whole period of its existence, the Department of Archaeology at Vilnius University had only a few international archaeological research projects. One of the first international archaeological expeditions took place in 2000, in the barrow cemetery of Jakšiškis (Anykščiai District). It involved representatives from Lithuania and three Scandinavian countries: Sweden, Denmark and Norway. This international project was coordinated by A. Merkevičius, while fieldwork was headed by M. Michelbertas. The aim of this article is to elucidate the reasons which lead to the realization of the project and review the circumstances behind project management.

Jakšiškis barrow cemetery first caught the interest of Vidar Berkeland, a Norwegian living close to the place, who discovered that local people referred to this archaeological site as “the Swedish Graves”. In the hope of finding out why the barrow cemetery had this peculiar name and whether it could contain Swedish burials, he addressed the Swedish Embassy in Lithuania as well as other Swedish institutions. This issue incited the interest of Björn Linderfalk, Second Secretary of the Swedish Embassy in Lithuania. As attempts to collect data on the barrow cemetery in Sweden failed, the Archaeology Department of Vilnius University was contacted. Associate professor of the Department A. Merkevičius collected data about the barrow cemetery and carried out a survey of the archaeological site. B. Linderfalk and V. Berkeland were told that there are quite many such “Swedish Graves” in Lithuania, but they were usually burials of local residents rather than Swedes. Thus, the probability of finding graves of Swedes at Jakšiškis barrow cemetery was very small. Disappointing as it was, the reply did not stop the desire to investigate the site and reveal who were buried there and when.

The organizing committee for the implementation of the project „Investigations of ‘Swedish Graves’ in Central

Lithuania“ was set up, comprising B. Linderfalk, Editor of the magazine „Litauen-Nytt“ Jan Krog, diplomats from the Danish Embassy Niels Poulsen and Mette Jensen, Director of the Nordic Information Office Knut Johansen, Swedish Consul in Klaipėda Leif Anermalm, V. Berkeland, Head of the Department of Archaeology of Vilnius University prof. M. Michelbertas and assoc. prof. A. Merkevičius. The organizing committee nominated A. Merkevičius coordinator of the project and M. Michelbertas – head of fieldwork. Various institutions, mostly Scandinavian, were requested to render financial support. Positive replies came from Nordic Information Office, Nordic Embassies, in particular the Swedish Embassy, SAS airlines, such companies as “Genčių nafta“, “Cebeco timber“, “NCC Industry“, and the Cultural Heritage Centre. Besides Vilnius University, Universities of Stockholm, Bergen and Copenhagen were invited to participate. The investigation involved students and postgraduates of the aforementioned universities.

From end June to beginning of July 2000 two mounds of Jakšiškis barrow cemetery were investigated under the direction of M. Michelbertas. The first barrow revealed 3 cremation graves, containing female burials, as suggested by grave goods. The second barrow also revealed 3 cremated female graves. These were dated to the 7th or 8th centuries. Investigation of the barrows disclosed that they contained burials of local residents, attributed to the East Lithuanian Barrow Culture group. In the course of investigation, sightseeing trips in the District of Anykščiai were organized.

When the investigation at Jakšiškis barrow cemetery were over, sightseeing trips were organized to members of the expedition to Vilnius, Trakai, Kernavė, Kaunas, Klaipėda and Kretinga, including visits to archaeological sites and museums. Members of the expedition not only opened a new page of prehistory, but also learned a lot about the past of Lithuania.

*Translated by D. Merkevičienė
Įteikta 2010 m. birželio mėn.*